

אלול

אלול - מקלט בזמן

הארי ו'ל כתב: "ואשר לא צדה והאלקים אנה לידו ושמתי לך"
(שמות כא.ג) - ראשי תיבות "אלול", לומר כי חודש זה הוא עת רצון
לקבל תשובה על החטאים שעשה בכל השנה (קיצור שלח ערך קכתא)

חודש אלול הוא מקלט בזמן. לא רק רוצח בשגגה זקוק למקלט. מכיון שגילתה תורה רעיון
המקלט, עלינו להרחיבו על כל השטחים. אחרי כל חטא יש להתייחד במקלט, המאפשר מחשבה
והרהורי חרטה (עיי' רש"י בראשית ט. ה). גם יום השבת הוא מקלט בזמן - "אל יצא איש ממקומו"¹
(שמות טז. כט). והמקלט הוא מקור חיים - "ונס אל אחת מן הערים האל וחי" (דברים ד. זב).

"אנה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה" (שמות כא.ג) - ראשי תיבות אלול. המושג של עיר
מקלט בתורה איננו ענין של מאסר, אינו ענין של עיר למאסר, אלא מקום מנוחה ומקום רכוז נפשי
וחשבון הנפש, לדעת כיצד הגיע לרציחת נפש בשוגג - "ושב ורפא לו" (ישעיה ו.י). "ונס אל אחת מן
הערים האל וחי" - וחי - חיים של אמת, ושב לחיות את חייו האמיתיים. ו"תלמיד שגלה - מגלין
רבו עמו" (מכות י.א).

ואם זוהי מהותה של עיר המקלט, הרי דומה שהיה ראוי לו לכל אדם להמצא במשך זמן מסוים
בעיר כזאת. ואכן, דאגה התורה לכך. ואם לא יכולים ליצור ערי מקלט לכל העם, הרי קובע זמני
מקלט לכולם. זמנים של רכוז, של חשבון הנפש, זמנים "אשר ינוס שמה" האדם וחי. ינוס מכל
הטרדות, יברח מכל המפריעים - וחי. והתחיל לחשב את דרכו ואת מעשיו - וחי.
"מחשבה - דא אדם" (זוהר) - בה במידה שמישהו חושב על עצמו ועל מעשיו, שוקל ובוחר בודק
ומפלס את דרכיו, יותר ויותר הוא נעשה לאדם.

* מתוך דברים שנכתבו באלול תש"ו.

1 אדם יושב מכוונס בביתו, "בורח" מכל עניני העולם - המעי'.

שיעור ב"מועדי הראי"ה" על חודש אלול¹

פתגם החודש (עמ' 100) - "ההכנה לתשובה הכללית היא קול שופר המאסף לכל המחנות". מובא כאן קטע מביאורו של הרב עוזי קלכהיים "באר מגד ירחים", בו הוא מבאר את פתגמי החודש של הרב שהתפרסמו בלוח ארץ הצבי בתר"ע, ע"א, ע"ב, והוא מסביר כך:

"התכונות עם ישראל בחודש אלול, לקראת הימים הנוראים, בתיקון המעשים וחזרה בתשובה, (התכונות זו) מחזקת את האגד הרוחני של האומה, והיא אפוא המשמשת "קול שופר מאסף לכל המחנות"... במובן הרגיל (אנחנו חושבים ש) השופר הוא המעורר לתשובה..." אך הרב ממשיך הלאה ואומר, שההכנה לתשובה היא עצמה שופר, האוספת את כל המחנות. ההתעוררות של כלל ישראל בחודש אלול - הופכת למין קול שופר המאסף את כלל ישראל. באותם המקומות שבאמת הציבור חי, לא באוגוסט-ספטמבר, אלא באלול-תשרי - אז חודש אלול זה מושג... המילה אלול היא שופר - "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו" (עמוס ג.ו). המילה אלול - ממלאת את אותו התפקיד עצמו. כשאומרים למישהו: שמע, היום ראש השנה, היום יום כיפור, אז כל אחד מבין שבים כיפור הוא צריך לנהוג אחרת, בראש השנה צריך לנהוג אחרת. כשאומרים לבן תורה בישיבה "אלולי" - יש לזה משמעות. מובן שאם תפגוש אדם ברחוב ותגיד לו: הערב כבר אור לטי"ו אלול - אז הוא יגיד שיש עוד זמן עד לראש השנה, הרבה זמן עד ראש השנה. בן תורה מבין, כבר עבר חצי חודש. מה עשיתי? - עוד לא התחלתי - זה מטריד אותנו. אדם רגיל שלא חי את העניין בעומק, נו, יש עוד שבועיים עד ראש השנה... הרבה זמן. התוכן הפנימי של חודש אלול - אם הוא תוכן, אם הוא משמעות - אז הוא קול שופר. אם הדבר הזה מקיף הרבה יהודים - אז הוא מלכד אותם, וזה קול שופר המאסף לכל המחנות.

באחד המכתבים שכתב הרב (כנראה כשהיה בארה"ב), הוא כותב: "מראש חודש אלול הבעל"ט, ידעו (בני הישיבה) את חובתם הגמורה, לשמור תמיזים כסידורם, את משמרת הקודש של שעות הלימוד בישיבה." ראשית כל - לשמור על הסדרים. אבל הרב אינו מסתפק בזה: "ולהוסיף קדושה וטהרה בימים הקדושים הממשמשים ובאים בעז"ה, בחשקת התורה והיראה", כלומר: להעמיק יותר את אהבת התורה, להעמיק יותר את הרגשת יראת השמים. לא להסתפק בשגרה של שמירת הדברים, אלא באמת להתאמץ, יותר ויותר להתעמק, ולהגיע לאהבת תורה מצד אחד, וליראת שמים מצד שני. "בדעת קדושים בינה", היינו מחשבות של קודש, מחשבות של תשובה, מחשבות של רוממות. אם אתה לומד רמח"ל, אם אתה לומד "שערי תשובה" לרבינו יונה, אם אתה לומד הלכות תשובה לרמב"ם או "שער התשובה" ב"חובת הלבבות", כל לימוד כזה מעורר את האדם למחשבה לחשבון הנפש. "בשאר רוח, כשאפתנו הקדושה, בכינוסנו היקר והחביב, כינוס לצדיקים בעזה"י".

המשך הדברים הוא כנראה מתוך איזה מכתב שהרב כתב:

* שיעור שניתן בחודש אלול תשמ"ג. שכתבו מקלסת: הרב אורי ואוריית לש.

”רצוני לזרז בזה למזורזין, שכמותכם ירבו בישראל, ולהזכיר את הדברים היסודיים של אופי ההכנה אשר אנו צריכים לעסוק בה, להשלמתנו האמיתית בצאת השנה, ולהכין את עצמנו לאור ימי הקודש“. והרב מונה כאן למה אנחנו צריכים להתכונן: ”ליום הזכרון (ראש השנה), ימי התשובה בכלל ויום הקדוש יום הכיפורים וימי השמחה, חג הסוכות ושמחת תורה הבאים עלינו לטובה בעזרת ה' יתברך“.

פה יש חידוש גדול בדברי הרב. בכל ישיבות המוסר, מדברים כל הזמן על ראש השנה ויום כיפור. על חג הסוכות לא מדברים, ”זמן שמחתנו“ כלל לא מוזכר כאשר מדברים על ענייני תשובה. הרב מוסיף כאן נקודה חשובה ביותר: אנחנו בימים הללו לא רק מתכוננים לראש השנה ויום הכיפורים, אנחנו מתכוננים גם לחג הסוכות - שתהיה זו שמחה אמיתית. חג הסוכות אם יוחג בשמחה כל שהיא, שמחה מעטה, שמחה רדודה - לא קיימנו את המצווה כהלכה. השמחה של חג הסוכות צריכה להיות שלימה. אדרבא, בספרי חסידות מחלקים את חודש תשרי לשניים: חלק ראשון של תשרי של ימי הרחמים והדין גם יחד. חלק שני של תשרי - חג הסוכות ושמיני עצרת. אם מחלקים את זה בפסוק בשיר השירים (ב.ו) ”שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני“: חלק הראשון של החודש זו מידת הדין - ”שמאלו תחת לראשי“, סיטרא דגבורה, והחלק השני של החודש - ”וימינו“, ימין החסד, סטרא דחסד, דאהבה, ”תחבקני“ - אז הקב"ה מחבק אותנו. מידת הדין, בה אנחנו במרחק מסוים, אחר כך - יצאנו מעבדות לחיים...

אם כן: לפי דברי הרב, אנחנו בימים הללו מתכוננים גם לימי התשובה וגם לימי השמחה, ואין סתירה בין שני הדברים. כל "אורות התשובה" בנוי על היסוד הזה, שתשובה איננה צריכה לשבור את האדם אלא לבנות אותו. וגם אם בהתחלה יש קדרות, יש כובד ראש - אבל אחר כך באה ההתעוררות: "תְּגַלְגַּל עֲצֻמוֹת דְּפִיָּת" (תהלים נא.י) - דווקא הדכאון הוא המביא לידי שמחה. והרב ב"אורות התשובה" (פ.ו) כותב אפילו, שזוהי כוונת הקב"ה שקבע לנו את "זמן שמחתנו" מיד אחרי ראש השנה ויום הכיפורים - שאם אנחנו קצת נשברנו בימים הללו, הרהורי התשובה דיכאו את אותנו, באים ימי השמחה להחזיר לנו את העליזות, להחזיר לנו את הגיל, הששון, את השמחה - להחזיר אותנו למצב הנורמלי. אם כן, בהתאם לדברים הללו שהרב אומר ב"אורות התשובה", אנחנו מבינים יפה מאד, שאנו צריכים להתכונן לשני הדברים האלה גם יחד. בלי כל ספק שבשביל כל מי שמפחד מהרהורי תשובה, זה מטיל עליו אימה. הוא מפחד שמא ישבר על ידי זה. אז פה רומזים לו מייד - אל תחשוב שאתה תמצא באותו מצב במשך כל הזמן... לא. אחר כך יוציאו אותך ... ירקידו אותך... "השיבה לי ששון ישעך..." (תהלים שם יד).

אלה הדברים (בעמוד 100), שרצינו לשמוע ולדבר באופן מעשי על חודש אלול, על הוראות מעשיות מחודש אלול. עכשיו נחזור לעמוד שלפני זה (במועדי הראייה), ושם, ראשית כל, נראה עוד פתגם של הרב מ"מגד ירחים", ואחר כך קטע של הרב מ"יעולת ראייה" על "אני לדודי ודודי לי" שדרשו אותו דורשי רשומות - אלול.

”חשבון הנפש וסילוח היראה (כמו: מזכיר את ה' בסילודים, פחד) - הם ניר התשובה (ניר - חריש, אנו לוקחים את השדה שלנו שהתייבש ונעשה נוקשה, וחורשים בו ומעוררים אותו). אומץ הדעת וצהלת הרוח-

ראשית תבואתה! - התבואה של התשובה זה לא המשך של יראה מדכאה. להיפך, אחרי חשבון הנפש אתה חי חיים יותר שמחים ושלמים ומלאים סיפוק. אחרי חשבון הנפש - הרגשות יראת שמים: "ישמח לב מבקשי ה'" (תהלים קה.ג). לכאורה מבקשי ה' אף פעם לא יגיעו לקצה, שהרי לקב"ה אין סוף, ואין אדם שהוא שמח אם הוא נשאר תקוע באמצע. וזה החידוש הגדול של "ישמח לב מבקשי ה'". שנגיע ל"מבקשי ה'". גם אם השגת משהו, עם כל הרצון להשיג יותר, להבין יותר, להעמיק יותר - יש כבר שמחה על כל מה שהושג. הנה אומר הרב, שראשית תבואתה של התשובה - אומץ הדעת וצהלת הרוח.

"אני לדודי דודי לי" (שיר השירים ג.ו) - **עושה היא רוח הקודש פעולתה החרישית בתוך הגוף והנפש, מקשרת היא את כל העומקים החבויים בהם אל כל המרומים שממעל להם - ובזה האדם מתעלה, מתקדש ומתרומם** (עולת דא"ה ח"ב עמ' ז).

הרב למעשה מסביר לנו כאן תיכף ומיד את העניין של "דודי לי"¹. ומה זה "אני לדודי"? - זה אנחנו כולנו יודעים. כל התעוררות של תשובה, כל חשבון הנפש, זה עניין של "אני לדודי". אבל מה פירוש "דודי לי"? איפה זה מופיע? הבעש"ט מפרש: "בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה" (אבות ב.ו). אומר הבעש"ט: אם בכל יום יש בת קול, אז איפה היא? - מדוע לא שומעים? - אם חז"ל אומרים שיש בת קול שמכרזת ואומרת - אז משמע שיש דבר כזה. ואומר הבעש"ט: מה שבני אדם שומעים בזמנים שונים, במקומות שונים, בעניינים שונים, פתאום מרגישים בלב התעוררות לתשובה, שאיפה לקדושה, כיסופים לרוממות - זה הביטוי, זה סימן להאזנה לאותה בת קול שיוצאת מהר חורב! אנחנו לא קולטים את זה באוזן המוחשית דרך עור התוף, אבל זה מגיע לחושים. על דרך זאת אומר הרב, רוח הקודש פועלת בעולמנו. אתה לא מרגיש את זה, אבל היא פועלת והיא משפיעה, בעומק, במרומים, ובזה האדם מתעלה מתקדש ומתרומם. אבל תחשוב, שאם בא עליך הרהור תשובה - רק בכוחך אתה השגת מה שהשגת באותה שעה. הרהור התשובה הזה כבר עורר "איתערותא דלעילא", וכבר אתה נעזר - "הבא ליטהר מסייעין אותו" (יומא זח.ב). לא כתוב לנו כמה בא ליטהר - אחוז אחד או שני אחוזים. אבל כל מי שבא ליטהר, ובאותה מידה שבא ליטהר - מסייעין אותו, יש כבר סיוע. אז אם יש לך התעוררות תשובה, דע לך שכבר הקב"ה מסייע לך. תמשיך, והוא יסייע לך עוד יותר.

"חש הוא האדם בפנימיותו, את כל פגישה הבאה ממעל, כי כמוה - מפנימיותו, מעומק הוויתו, תהומות זורמים ועולים".

- הנשמה היא במעמקים שלנו, ומשם, כמו שמן התהומות מגיעים מים זכים למעיינות, כך גם מתהומות הנפש מגיעים הדים, וזה משפיע.

1 בכך שמסביר מה פעולתה של רוח הקודש (המגינה מ"הדוד") באדם - המעי.

והנה מתגלות כאן שתי הנקודות. נקודת האדם המתעורר, ה"אני לדודי", ונקודת ההתעוררות המקבילה "ודודי לי". ה"איתערותא דלתתא"¹ ו"האיתערותא דלעילא"² נפגשות יחד.

"האספקריות פוגשות זו בזו, ומראות זו בזו את הוד התגלמויותיהן (בעולת ראייה כתוב: התגלויותיהן), **וכל תוכן קדוש ומרום מתערה ומשתרש בעמקי מקורו...**
כל מדה טובה, כל עבודה, כל קדושה, כל מצוה וכל יושר (אפילו כל מעשה ישר שאדם עושה), **מורגש הוא שפגעו בנו מעולם חזק ונערץ, מעולם עתיק וחדש, מעולם רחוק וקרוב. זורמים הם מנשמת אבות, משלשלת דור דורים**."

הרב רומז כאן שבעצם פועלים כאן כמה וכמה גורמים... זה יכול להיות זכות אבות שפועלת, מורשת אבות שפועלת. אם נאמר בשפה מדעית פשוטה, נאמר שהתורשה פועלת כאן, הגנים פועלים כאן, שעברו מדור לדור. יש השפעה של דורות קודמים על דורות יותר מאוחרים. אנחנו רואים שמתגלה כשרון... מתברר שהיה במשפחה איזה גאון, נשמת אבות פועלת. כל דבר טוב - לא אתה הבעלים היחידים שלו, יש זכות אבות, יש שלשלת דורות, ועל כל אלו - הקב"ה, שכמו שאמרנו: "הבא לטהר מסייעין בידו".
(כאן נשאלה שאלת תלמיד שלא נקלטה)

ראשית כל אנחנו אומרים: הקב"ה "מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית" (ברכות קריאת שמע), מעשה בראשית זה דבר עתיק מאוד, אבל מתחדש הוא כל יום. אם תעינו ב"תניא" בשער היחוד והאמונה (פרק א) תראו, שכביכול הקב"ה שאמר "יהי אור" (בראשית א.ג), הדיבור האלוקי, הוא המקיים את האור עד היום הזה. הקב"ה שאמר "יהי רקיע", (שם ו), הדיבור האלוקי "יהי רקיע" הוא המקיים את הרקיע. הקב"ה שופע כל הזמן חיות, ובלי החיות השופעת כל רגע ממקור החיים - הכל הופך לתוהו ובוהו. אם כן זה עולם עתיק-חדש, עולם רחוק וקרוב.
כתוב: "ואני קרבת אלקים לי טוב" (תהלים עג.כח), ופסוק אחד אומר "מרחוק ה' נראה" (ירמיה לא.ב), איך יתכן - מצד אחד "קרבת אלוקים" ומצד שני "מרחוק נראה"? וכן כתוב: "מלא כל הארץ כבודו" (ישעיה ג.ו) ו"איה מקום כבודו" (קדושה למספ שבת וי"ט), הרי זה סותר! אם "מלא כל הארץ כבודו" - אז מה השאלה ("איה מקום כבודו"), הרי כבר אמרנו?
התשובה היא שהקב"ה הוא גלוי ונסתר, הוא קרוב ורחוק. ברגע זה שאתה מתקרב אליו פתאום הוא מתרחק ממך.

"הדיבור האלוקי החי, נחמד ואהוב הוא, מלא חיים וזיו תפארה. נושק הוא אותנו במלוא אהבה, ואנו נושקים אותו בחיבה מלאה - "אני לדודי ודודי לי"
"הדיבור האלוקי" - כאן ירמוז לנו הרב לפסוק בשיר השירים "ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דדיך מיין", אז איך אומר שם רש"י על "ישקני מנשיקות פיהו" - שבמעמד הר סיני כל אחד ששומע

1 = התעוררות מלמטה.

2 = התעוררות מלמעלה.

את הדיבור נהיה לו בבחינת נשיקה. ואנחנו מתגעגעים לחזור לאותו המצב של מעמד הר סיני שהקב"ה קירב אותנו כל כך...

"אני לדודי ודודי לי" מתבטא במקסימום של אהבה, נשיקה - זה אחד הביטויים של אהבה. "שיר השירים אשר לשלמה, ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דדיך מיין" (שיר השירים א. א-ב). כנסת ישראל פונה לקב"ה ומבקשת מהקב"ה נשיקה. מה משמעות של נשיקה? - זה הביטוי החזק ביותר של קירבה אמיתית. ובכן הרב מסביר ש"אני לדודי ודודי לי", הקב"ה ממש מנשק אותנו. ככל שאנחנו נתקרב אליו - הקב"ה יתקרב אלינו, ככל שההתקרבות יותר גדולה, יותר עמוקה, יותר שלמה, ה"אני לדודי" יותר גדול וה"דודי לי" יותר גדול.

פה הוספתי למטה הערה קטנה שלקחתי אותה מתוך ספרו של ראש ישיבת חברון, הרב סרנא זצ"ל: (דליות יחזקאל ג, עמ' 79) "הקדמונים אמרו רמז לאלול 'אני לדודי ודודי לי'. וענין רמז זה הוא, שההתעוררות היותר גדולה ל'אני לדודי' (אם אתה רוצה לעורר את עצמך לכמיהה לקב"ה) - היא ההכרה העמוקה עד כמה מגעת קירבתו של הקב"ה, הכמוסה בבחינת 'דודי לי'. ה'דודי לי' עוזר לנו להתחיל עם ה'אני לדודי'. אם אנחנו משננים את מאמר חז"ל (עין מדרש רבה על שיר השירים ה.ב) 'פיתחו לי פתח כפתחו של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם' - כמה הדבר הזה נותן לנו כוח ל'פיתחו לי כפתחו של מחט', אחרת מה שווה ההתעוררות שלנו, הרי היא כפתחו של מחט, וכי זה שווה משהו? - זה שווה הרבה מאוד. כי חז"ל אמרו לנו שלעומת פתחו של מחט מצידך, יש פתחו של אולם אצל הקב"ה. ורבי ישראל מסלנט עשה חשבון (מאיפה הוא לקח את המינימום של פתחו של מחט איני יודע) אבל עשה חשבון, שפתחו של אולם זה פי חמישה מליון מפיתחו של מחט. אז זה מעודד אותי, אם כך כדאי לעשות מאמץ... אז זה מה שהרב סרנא מתכוון להגיד: ה'דודי לי' מחזק את לבנו ומעורר אותנו, שנזדרז יותר בענין של ה'אני לדודי', מפני שה'דודי לי' יתן לנו תמיכה הרבה יותר גדולה, הרבה יותר חזקה.

פה יש הדרכה מעשית (עמוד 5): "מרח הרב זצ"ל היה מדריך את בני ישיבתו, שנוסף על לימוד המוסר בהתפעלות, וחזרות מרובות על פיסקא אחת, כמקובל בישיבות-המוסר, ילמדו את ספרי המוסר בעיון, מתחילתם ועד סופם, ויגיעו למושגים מקיפים והבנה עמוקה של שיטות גדולי היראה".

ובכן רבותי, את חטאי אני מזכיר: את הפרק הראשון של "מסילת ישרים" למדתי כמה וכמה פעמים, פרק שני גם כן, פרק שלישי גם כן, לפרק רביעי גם כן לפעמים הגעתי, אבל יותר - אף פעם לא הגעתי. ולא עוד, אלא שלא פעם באלול בלימוד מוסר, התיישבתי ליד "מסילת ישרים", בפסקא הראשונה. וממנה, ומהלימוד הזה, אני זוכר בעל פה: "יסוד החסידות ושורש העבודה התמימה הוא שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו, שיתברר ויתאמת אצל האדם, יתברר ויתאמת אצל האדם, מה חובתו בעולמו, מה חובתו, מה חובתו בעולמו" (את הלימוד הזה לומד הרב במין ניגון מיוחד, עיניו עצומות וכאילו הוא נמצא בעולם אחר, אולי על אותו ספסל בישיבה במחותרת ברוסיה אולי במחיצת אביו זצ"ל - א.ל.)

כך למדתי מוסר לא פעם, כי בעצם המשפט הזה "שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו..." כך לומדים בישיבות מוסר: לוקחים משפט אחד ומשננים אותו וחוזרים עליו ובניגון - רבע שעה לפני מעריב, או לפעמים חצי שעה לפני מעריב - אז ודאי שזה משפיע חזק. בישיבת מוסר אמיתית - לראות את הציבור מסתופף בחודש אלול ולומד מוסר... אבל את חטאי אני מזכיר, ללמוד "מסילת ישרים" מתחילתו ועד סופו לא העזתי, איך אני יכול להגיע לדרגות הללו? - אבל אחרי זירוזו של הרב, חזרתי ל"מסילת ישרים", למדתי אותו מתחילתו ועד סופו, ונפתח לפני עולם רוחני חדש: שרעיונות של רמח"ל גם כשמדבר על קדושה, על חסידות, על הדרגות הגבוהות ביותר על גבול רוח הקודש, אז הרעיונות שלו הם בכל זאת משפיעים על מהלך המחשבה. עשיתי שגיאה, שבילדותי, בצעירותי, למדתי רק את הפרקים הראשונים על זהירות וזיזות ו... פרק יא הוא בכלל פרק מאד מאד נפלא. אני לא פעם זירזתי חבר'ה בישיבה שיתחילו מפרק יא. הרמח"ל לוקח אותנו ומנער אותנו חזק חזק... "הנה ה' מטלטלך טלטלה גבר ועטך עטה... אל ארץ רחבת ידים" (ישעיהו כב. יז-יח) - רמח"ל מטלטל אותנו ככה טלטלת גבר, מדבר על דברים מאוד מעשיים, מאוד פרקטיים יום יומיים. אדרבא, תפתחו ותעינו ותלמדו את הדברים. אבל כאמור זה קרה הרבה שנים יותר מאוחר, ואני עד היום מצטער שלא למדתי רמח"ל...

אז הרב נהג אחרת, ומאוד אהב את מסילת ישרים ולקח וכתב "קיצור מסילת ישרים". פעם חשבתי, מה יכול להוסיף לי "קיצור מסילת ישרים"? אבל אחר כך כשעיינתי טוב התברר לי שבכמה וכמה ענינים לא הבנתי כראוי. הביטוי התמציתי הוא גילה לי נקודה, שמתוך המקור לא עמדתי עליה, אבל בביטוי התמציתי של הרב היא באה לידי ביטוי יותר חזק. ופעם בישיבה, הוא נתן שיחה באלול על התחלת ספר מסילת ישרים, ואז הוא אמר: "מסילת ישרים ראוי להיקרא בשם 'ספר הספרים', על כל משפט שלו אפשר לחבר ספר שלם". במסילת ישרים יש גאונות גדולה: הוא מאוד מאוד תמציתי, הוא מאוד מאוד פשוט, כתוב בצורה מאוד פשוטה וברורה, כך שלכאורה מה הוא מחדש לי? - הוא אומר דברים פשוטים, אבל הדברים הפשוטים הם מאד מאד תמציתיים. תלמיד שאיננו יכול להעמיק - פותח את הפשוטות, תלמיד שיכול להעמיק מעמיק יותר...

ובאגרת לאחיו הצעיר, רבי שמואל הכהן קוק ז"ל, כותב הרב: "ועל דבר מאמר לספחו לה' מסילת ישרים" [שעמדו אז להוציאו לאור מחדש] - אמנם היא משרה כבדה מאוד, להתחבר לקודש עליון ואוצר המדע שכמותו זצ"ל, אבל עוד לא הוסכם אצלי, באיזה סיגנון נכון לערוך דברים כאלה. יתקננו חונן דעה ברוך הוא בעצה טובה" (אגרות ראי"ה א. עמ' קכט) - פה רואים את הדרך ארץ בפני רמח"ל. מאמרים שלמים נכתבו, אבל לכתוב מאמר שיודפס יחד עם המסילת ישרים - על זה הוא אומר, שאינו יודע אם ראוי לעשות כן.

דברים אלה, שילמדו את המסילת ישרים כולו, כותב גם מורנו הרב חרל"פ זצ"ל: "לאנשים המקשיבים בקולי הייתי אומר: שמלבד (לימוד) המוסר ההתפעלי, ישתדלו גם לעבור על ספר "מסילת ישרים" כולו, במשך עשרת ימי תשובה, ולהשיג בו בקיאות מחוורה, להשיג מושג על כל פרקי הספר ועניניו, כי מלבד ההתעוררות הנמצאת בו, הנהו "מלא על כל גדותי" (על פי יהושע ג.טו) בפסוקי תנ"ך ואגדות חז"ל והוראות מעשיות בחיי האדם השלם".

יש לנו כאן זירוז ללמוד את המסילת ישרים כולו. אבל מעניין כי הוא פה מדבר על הלימוד הזה מלבד לימוד המוסר בהתפעלות, אבל אין זה אומר שהוא ממעיט מערך לימוד המוסר כמו שמקובל בשיבות. ובספר "אורי וישעי" בשיחה לפני בני השיבה הוא חוזר ומדגיש את הצד השני: "אף שיסוד מגמת מהלכנו בלימוד המוסר והיראה, לספוג הרבה דברי חז"ל. והרבה ספרי מוסר, ולהעשיר את הדעת, שכל מה שהדעת מתעשרת יותר ברעיונות טהורים ונשגבים, יותר מתמלאים ברוח התורה (אם בחודש אלול אדם לומד ספרי מוסר רעיונות של מוסר-אז הלב מתמלא יותר ויותר מחשבות קודש), ויותר מזדככים מתקדשים ומיטהרים - בכל זאת, כשהדעת ישנה (עבודה שבמוח ישנה) - צריכים לעוררה גם בדרך של התרגשות¹ ובחוס של התעוררות, ומתוך דעת היראה תתעורר ותתחזק האהבה בימין עוז ה' ורוממותה" (אורי וישעי עמ' רלב) - פה אנחנו שומעים שיש צורך בשני הדברים. אותו סגנון לימוד מוסר בשיבות הוא מעורר את הלב, לימוד של הספר כולו משפיע על הדעת. אומר הרב חרל"פ, שצריך לצרף את שני הדברים הללו יחד, גם את הלימוד העיוני שמעמיק את הדעת, וגם את הלמוד בהתפעלות שזה מעורר את רגשות הלב, שני הדברים גם יחד. למעשה אילו יכולתי לשכנע אתכם (מה שעושים היום באולפנא, ושם זה מוצלח), שכל אחד מכם, יקח עשר דקות לפני מעריב, אחד צעיר מהחמישית, ישב וילמד איתו, או "שמירת הלשון" או "מסילת ישרים", משהו מספרי המוסר הלא כבדים, זה היה מביא תועלת לכם ולהם. עצם ההתקרבות והלימוד בצוותא, בחור גדול עם בחור צעיר - זה מאוד משפיע. אתם שוכחים שבגיל זה של חמישית, הסתכלתם על השמינית כבחורים גדולים-גדולים, אתם זוכרים את זה? אני זוכר. הייתם בני חמש עשרה... אין לכם מושג, כמה נותנת השפעה שלכם, על ידי זה שתשבו יחד רבע שעה... אני זוכר בעצמי שהגעתי לשיבת מרכז הרב, הייתי בן שבע עשרה, וכמה בחורים גדולים הקדישו לי תשומת לב, וזה השפיע עלי יותר מדברים אחרים. בחור גדול, רציני, למדן, שאני מעריך אותו, אם הוא כאדם צעיר מדבר כך וכך, הוא הרי הרבה יותר קרוב אלי. אם צעיר מדבר אלי ככה, אז אני לא יכול להגיד שזה שייך לדור אחר, שזה "Old Fashion", כי זה אחד מהחבריה. על כן, תדעו לכם בחורים, שאם הייתם מוכנים לעשות את המבצע הזה, ללמוד עשר דקות לפני תפילת ערבית, מסילת ישרים עם אחד צעיר מהחמישית, הייתם עושים דבר גדול. בייחוד שאנחנו, לצערנו, משחררים את החמישית לפני ראש השנה להיות בבית, אנחנו לא מצליחים לעמוד בפני לחץ ההורים...

ונמשיך (בעמוד מס): "על הפסוק 'הן יראת ה' היא חכמה'" (איוב כז.כח), אמרו חז"ל "הן אחת" (שבת זא.ב), שהיראה לבדה היא חכמה וכמו שכתב רבי משה חיים לוצטו ז"ל, בהקדמת "מסילת ישרים". וחבר זה יפלא מאוד, הלא גדר החכמה הוא מה שצריך עיון, והלא הרבה דברים זולת לימודי היראה צריכים עיון? - זו היתה שאלת הרב (מוסר אב"ד פרק א.ב). והנראה בזה, שכל הלימודים, כשאחד מעיין בהם ומוסר תוצאת העיונים בקצור לחברו, מקבל חבירו את אותה החכמה כמו מי שהגה בעיונה זמן רב... - אתה עבדת על דבר זה הרבה זמן, אז ברגע שהגעת

1 לפנינו איתא: למען להקיף את הדעת ולכוננו, שיספוג אל תוכו את מרבית העשירות הגדולה שבספרי היראה והמוסר. לעורר את האהבה בימין עוז ה' ורוממותה.

למסקנה, אתה כבר יכול למסור את המסקנה לחברך, והוא לא יצטרך לעבור את כל שלבי המסקנה אותם עברת. הוא כבר יקבל את הדבר מן המוכן. **”מה שאין כן יראת השם... כשיאמר המעמיק בקיצור הדברים למי שלא ירד לעומק העיונים - לא יבין...”** - ביראת ה' גם שלבי המחשבה עד שהגעת למה שהגעת, גם הם חלק מן העניין. אם יראת ה' זה לא עניין שכלי, אלא זה עניין של התפתחות פנימית של הרגשת הלב, אז אם אדם לא עובר את שלבי ההתפתחות הפנימית הזאת - הוא לא יכול לקפוץ ישר לדבר הזה. **”כי אמנם השורש אפשר שימסר בקיצור, אבל אין דרך לידיעתו השלמה, כי אם כשילמד כל הפרטים שלו בארוכה, ורק אז יבין חשיבות השורש”** - מפני שעברת את כל השלבים הללו, הגעת לידי אותה הרגשת היראה שיש לך עכשיו. אבל אדם אחר שלא יעבור את כל השלבים הללו, אז ההסבר השכלי לא יספיק. כך שבעצם עניינים אלה של יראת שמים, הם צרוף של הצד הרציונלי והצד האמוציונלי, כלומר הלב והמוח פועלים כאן יחד. מובן שאם המוח תופס את הדברים בעומק יותר, הדעת יותר עמוקה, אז הלב מרגיש יותר. אם הלב מרגיש יותר - אז המוח מושפע יותר עמוק, שני הדברים קשורים זה לזה. אדם שלא למד מוסיקה הולך להקשיב לקונצרט, אז הוא שומע צלילים, יתכן שזה גם ערב לאוזניו, אבל את העומק שלהם אינו מבין. אדם שכן למד מוסיקה, שהסבירו לו את הסימנים של הדברים הללו, אז הוא מתענג מהקונצרט הזה, פי כמה וכמה ממני וממך. אף על פי שהמוסיקה זה הנאה אסתטית של צלילים, אז נאמר מה שייך צלילי אוזן ערבים למוח הקר והיבש? - זה כן שייך, המוח פיתח אצלך הבנה, וההבנה הגיעה לידי הרגשה. אותו הדבר יכול להיות ההיפך, אחרי שהרגשתי שהמוסיקה הזאת משפיעה עלי - אני רוצה ללמוד להבין מה זה מוסיקה, מה גנוז שם? מה תוכנה של המוסיקה הזאת, מה היא רוצה להגיד? מה התכוון הקומפוזיטור הגדול שחיבר את היצירה הזאת? - אז ההתעוררות של הלב, מעוררת את הדעת: לדעת, לרצות, להבין. כשאתה מגיע לעניין של יראת ה', יש לך הרגשת הלב ועומק הדעת, אבל בלי שעברת את זמני הרגשת הלב - אז הדעת לא תתן לך את אותה חוויה. על כן, כשאתה יודע את הרעיון, והוא יודע את הרעיון, עליו הרעיון הזה משפיע ועליך לא. אצלו הרעיון הזה עבר דרך שלבי ההרגשות עד שהגיע למה שהגיע, אצלך הרעיון קפץ ישר למוח. על כן יראת ה' היא חכמה מיוחדת, שגם כל השלבים שלה שיכים לעניין.

טוב רבותי, לא ניגע אתכם יותר מדי, נסתפק בזה. אנא, בדבר הלימוד עם החמישית, אם תתעוררו לעשות את הדבר הזה, תעשו טובה גדולה לצעירים החדשים, לחלק מהם כל העניין הזה של ישיבה הוא חדש בשבילו, והם עדיין תוהים ובוהים. מגע איתם עשר דקות ללימוד לפני מעריב, קצת לפני זה קצת אחרי זה, יוצר קשר. הוא כבר ניגש אליך... אותו קבוע, לא להחליף, עצם העובדה שניגשת אליו, נתת לו הרגשה נפלאה שלא ישכחנה לעולם.

שתי שיבלים*

בראש השנה כמה דכייף איניש דעתיה טפי מעלי (ראש השנה כ"ב)

צא וראה, בשדה חיטה, שתי שיבלים שאינן דומות זו לזו. האחת - ישרה, זקופה, מנענעת ראשה נענועי חן קלילים בכל רוח מצויה. והשניה - עקומה, כפופה, והרוחות מזיזות אותה בקושי. אפשר שצייר יתרשם דוקא מן השיבולת הראשונה, יהנה למראה, שהרי הצד החזותי שובה את לבו. ואילו החקלאי, האיכר הזורע בדמעה, הוא ישמח למראה השיבולת השניה, כי רק לה ציפה, כי אותה יקצור ברינה.

ומה הביאור למה שקרה כאן? הראשונה אסון השדפון פקד אותה, גבעולה ריק מגרעינים, ועל כן זקופה היא וראשה קליל עליה, כי כל כולה תבן ומוץ. ואילו השניה - מלאת גרעינים היא, ועל כן כפופה היא וראשה כבד עליה, ובה צוה ד' את הברכה לנושא אלומותיו (עפ"י תהלים קל"ג ג, שם קכו ו) "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש" (ברכות פ"ה ח"א) - בתפילת כל השנה המְשֻׁנָּה מדברת, על אחת כמה וכמה בתפילות ראש השנה ויום הכפורים. אכן, טועה מי שחושב שבליל ראש השנה פתאום יתמלא כובד ראש ותפילתו תהיה בכוונה הראויה לקדושת היום. כשהמוח ריק ממחשבות קודש, מחשבות נפש, מהרהורי תשובה, ממושגי תורה, אין החלטת כובד ראש פועלת כלום. החלל הריק מתוכן אינו ממלא, אינו מרענן את תיבות התפילה, אינו מגלה בהן פנים חדשות. השיגרה השדופה - נביבותה בכל מְשֻׁלָּה.

ימי אלול ניתנו לנו לימי מילוי תוכן, לימי ריכוז והתיחדות, וכל אחד "לפום שיעורא דיליה", צריך לעסוק בספרי עיון וספרי מוסר, המעשירים את המוח, המרגשים את הלב, המבררים את המעשים, המכניסים את כלי הקיבול הנפשיים לקראת שגב הימים הגדולים, ימי התשובה והטהרה, ימי ירח האיתנים, המעניקים לנו איתנות ורוממות. באותה מידה שנזכה להעזר באורות הזרועים בימי אלול, נזכה לכובד ראש בעמדנו בתפילה, כבנים לגוי גדול "אשר לו אלקים קרובים אליו" (דברים ז.ז), וחזקה על תפילה שאינה חוזרת ריקם (ברכות לב.ב).

יהי ד' עמנו להתרכז בחיים הפנימיים שלנו, להוסיף בינה ודעת, לתקן מידות ומעשים בתשובה בתפילה ובצדקה, ונכתב ונחתם לשנה טובה באור ד' וישעו¹.

* מאמר שפורסם בעלון "מדרשה" גליון מס' 1, כה באלול תשנ"א

1 עפ"י ויקרא רבה כא.ד: "ה' אורי - בראש השנה, וישעי - ביום הכיפורים".

מהותו של חודש אלול - הכנה לירח האיתנים*

הלוח היהודי - עליו שמרו כאישון עין, גולים ונידחים בירכתי סיביר המושלגת, עליו חרדו והעתיקוהו בסכנת נפשות במחנות עבודה ומות בגרמניה הנאצית, הלוח היהודי קשר רבים רבים בחוטים דקים לעמם ולמקור מתצבתם.

הלוח היהודי - אופי ויחוד לו. ימי שמחה וימי זכרון, ימי צער וימי חשבון הנפש. חודש אלול, שבו ילדי ישראל חוזרים לספסל הלימודים, הוא חודש של הכנה ל"ירח האיתנים", (מלכים א' ח.ב) לחודש תשרי שבו מתחילה השנה החדשה, לימי התשובה שבשיאם עומד יום הכפורים, לימי השמחה של חג הסוכות המסתיימים בשמחת תורה.

"ירח האיתנים" - בו עם ישראל מתעלה ומתחדש, בו יהודים נושאים את נפשם לא רק לגאולת הפרט, ולא רק לגאולת העם, אלא לגאולת העולם כולו, לישועתו, לשלמו.

וימים גדולים אלה, ככל שאנו מתכוונים לקראתם, לומדים עליהם, מתעמקים בתכנם, בכל מה שהגו והרגישו בהם במשך הדורות בישראל, הרינו מעשירים נפשנו במסורת העתיקה, המשומרת, המְרַנֶּנֶת את הנפש, המְשַׁקֶּה את המוח ואת הלב, כהשקות מעיין שורשי עצים ותלמי שדות.

הילד היהודי למד מאז ומעולם לא רק בשביל להרחיב ידיעותיו, לא רק בשביל לעמוד איתן במלחמת הקיום, אלא גם, ובעיקר, בשביל לעלות ולהתעלות ברוחו ובנפשו, לחיות חיים יותר נעלים, יותר ישרים, יותר טהורים - "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום" (דברים ז.ד).

"תורה לשמה" - זהו מושג עתיק ומקודש, והוא נתבע ונדרש מכל העוסק בתורה, מכל העובר על סף בית המדרש. אשריכם ילדי ישראל, ילדי ארץ ישראל, ילדי מדינת ישראל העצמאית, שדורות מְצַפֵּי ישועה סללו לפניכם את הדרך, שדורות של חלוצים חולמים ולוחמים, גאלו ובנו את זאת הארץ, ארץ אבותינו, נחלת עמנו מאז ומעולם, שמוסרי נפשם בהגנה ובלחימה, השיבו בניס לגבולם, והם עומדים על משמר שלומם וטובתם. אשריכם, שיכולים אתם ללמוד ולהתעלות בחיים של שלום, טובה וברכה.

לקראת השנה החדשה, שלוחים לכם איחולים לבביים מירושלים, עיר מקדשנו ותפארתנו, ברוכים תהיו, אתם הורייכם ומוריכם, בשנה מעוטרת ברוב עוז ושלוה, ברוכים תהיו ומצליחים בלימודיכם "מראשית השנה ועד אחרית שנה" (דברים יא.ב), "יברככם ה' מציון וראו בטוב ירושלים" (נפ"י תהלים קכח.ה).

* מתוך דברים שבעל פה.

ההכנה לימים נוראים - לעשות חשבון נפש*

מאי דכתיב "על כן יאמרו המושלים בואו חשבון וגו'" (במדבר כא.כז) - המושלים אלו המושלים ביצרם. בואו חשבון - בואו ונחשב חשבוננו של עולם: הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עברה כנגד הפסדה (בבא בתרא ע"ב).

...עד עכשיו לא היה שקט נפשי מספיק. איך כתוב לנו בתורה? - "כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה" (דברים י"ב.ט). ברוך השם, נכנסנו לתלם. כיתות מסודרות. הכל מסודר! הגיעה שעה של התרכזות פנימית.

מה היה אצל משה רבינו בתחילת חודש אלול? משה רבנו עלה פעם נוספת על הר סיני לקראת קבלת לוחות אחרונות. מה נאמר שם? "את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים... והיה נכון לבקרו" (שמות ל"ד.א-ב). פה יש תאור מיוחד של הבוקר. לא קולות ולא ברקים, לא ענן כבד על ההר - "ועלית בבקר אל הר סיני... ואיש לא יעלה עמך" (שם ב-ג) - אתה לבדך הולך. ועוד יותר: יש אורה מיוחדת בכל ההר, נפש חיה לא תסתובב שם, גם הצאן וגם הבקר - בדידות.

מה הענין של הבדידות הזאת? התייחדות, ריכוז מחשבה, הרגש. אין שום אוביקט שיעורר תשומת לב, וכולו מרוכז בפנים. כך עולה משה רבינו לקבל את הלוחות האחרונות. ועל זה מסבירה הגמרא (תענית ל"ב) את המשנה (שם כ"ב), שלא היו ימים טובים לישראל כיום הכפורים, משום שיש בו סליחה ומחילה וניתנו בו לוחות אחרונות, ולכן יום הכפורים הוא יום של שמחה.

כל אחד מאתנו צריך לראות את עצמו בימים אלו בשעות מסוימות, בהתייחדות מסוימת - "ואיש לא יעלה עמך" - אתה הולך בעצמך. אתה חושב בעצמך, עושה את חשבון הנפש בעצמך.

כתב מו"ר הרב חר"י זצ"ל בפירושו לפרקי אבות (ב"א), חז"ל אומרים: "יעל כן יאמרו המושלים בואו חשבון" - בואו נחשב חשבוננו של עולם. אנחנו בני אדם, קשה לנו לעשות חשבון מדויק, קשה לנו מאוד. אבל דבר אחד אנחנו כן יכולים לעשות: להתחיל לעשות את החשבון, גם אם לא נגיע לסופו. על כן אומרים: "בואו חשבון" - בואו נתחיל, נכנס לחשבון. אדם שמתחיל לעשות חשבון, ביקורת עצמית, אקטיב ופסיב, חיוב ושליה, מאזן רווחיו, מאזן הפסדיו, הוא כבר לא חי בעולם של תוהו. עולמו כבר מתחיל להיות פחות או יותר מאורגן, מסודר. הוא כבר יודע קצת מה איתו. מי שלא עושה שום חשבונות, והכל אצלו מעין "תוהו ובהו" יגיע לידי "פשיטת רגלי" רוחנית.

"בואו חשבון" - אנשים צעירים, בודאי שאסור לדרוש מהם שידעו לעשות חשבונות מדויקים של אישיותם, של דרגותיהם. אבל להיכנס, להתחיל לעשות חישוב זה, כל אחד מאתנו חייב. "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש" (ברכות פ"ה ח"א) - זה לא דבר שפתאום, בערב ראש השנה, פתאום לפנות ערב אתה מחליט: "נו ראש השנה! הפעם אני מתפלל בכוונה" ... זה לא דבר שאפשר

* דברים בשיחה לכתות י"א. תחילת אלול תשנ"ד (הקליט אחד התלמידים)

להחליט פתאום, אלא דבר שצריך להתפתח. מחשבה מינימלית, יותר עם תוכן, עם יותר כובד ראש. לימוד "מסילת ישרים", "חובת הלבבות", "שערי תשובה" לרבינו יונה, "אורות התשובה", יש ברוך ד' מה ללמוד, דברים שמעוררים את הנפש. כל אחד יכול למצוא ספר שמדבר יותר אל לבו, להדבק בו. יש מי ש"ארחות צדיקים" מדבר אל לבו. ה"מסילת ישרים" מדבר בשפה פשוטה מאד, מובנת לכולם. כל משפט צופן בתוכו צופן רב, אבל הכל כתוב בפשטות. פשוט גאוני. אפשר, וצריך, לקחת את "התהלים המבואר", שנבין את פרקי התהלים שאנו אומרים. כל הלמודים יחד יוצרים כובד ראש, אתה קולט פה רעיון שם רעיון, איזו הרגשה יפה, הכל נקלט. כובד ראש - זו ההכנה לקראת ראש השנה.

קבלת האור בר"ה על ידי הכנה הבאה מתוך האדם עצמו*

בסוף שלישי של פרשת וילך (דברים לא.ט), נאמר: "ויכתב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי". ואת פרשת השבוע הכפולה. את הפרשה כולה "נצבים וילך" אנחנו נלמד בשבוע הבא.

על פסוק זה "ויכתב משה את התורה הזאת וגו'" אומר רש"י (דברים כג.ג ד"ה ולא נתן): באותו יום שכתוב "ויתנה אל הכהנים בני לוי" באו כל ישראל לפני משה, מהומה, הפגנה, הפגנה כללית. באו כל ישראל ואמרו לו: משה רבינו, אנו עמדנו בסיני וקיבלנו את התורה, והיא ניתנה לנו, מה אתה משליט את בני שבטך עליה? אתה מותיר את התורה לבני לוי. זה קניינו של שבט לוי? כולנו עמדנו במעמד הר סיני, התורה ניתנה לכולנו! הם יאמרו לנו יום אחד: לא לכם ניתנה התורה, רק לנו ניתנה. מחר, מחרתיים, כעבור איזה זמן, יגידו: אנחנו הבעלים היחידים של התורה.

ושמח משה על זאת ואמר להם: "היום הזה נהיית לעם" (דברים כז.ט). משה רבינו שמח על ההפגנה הזאת, על הדברים האלה, זה שימח אותנו, זה עודד אותנו. אמר להם: "היום הזה נהיית לעם", היום הזה הבנתי שאתם דבקים וחפצים במקום. הבנתי שספר התורה יקר לכם, זה סימן טוב, היום הזה נהיית לעם.

המסורת הזו שרש"י מוסר לנו, אם אנחנו מתארים אותה לנו בצורה ציורית, בדמיון שלנו: פתאום, אי שם בשבט ראובן, אי שם בשבט שמעון, אי שם בשבט גד, שמעו שמשה רבינו כתב ספר תורה, מסר אותו רק לבני לוי, ופתאום התעוררו ספונטנית, לא נשברו. לא אמרו: זהו, אין מה לעשות! לא רוצים שנקבל את התורה ח"ו!

לא דרך רדיו ולא דרך טלוויזיה ולא דרך טלפון - בכל זאת הגיעו הדברים בכל מחנה ישראל, ופתאום התקהלו המונים. כמה זה מרשים, תגובה כזאת, התעוררות כזאת! על כן אומר משה רבינו: "היום הזה נהיית לעם". עם פירושו של דבר סידור, ארגון, גבוש, בעל תחושה משלו. עם איננו זקוק שבעניני יסוד יעוררו אותו - הוא מרגיש את זה, הוא חי את זה בעומק ליבו. אפשר למצוא הרבה דוגמאות של סידור מאורגן, מלוכד, איך הוא מגיב בצורה טבעית על מה שנוגע לו, על מה שפוגע בו, לא צריך שיארגנו אותו.

על כן כל כך שמח משה רבינו על הדבר הזה, וזהו הדבר שאליו אנחנו שואפים. לא פעם אנחנו אומרים לעצמנו: השאיפה שלנו בחודש אלול היא שכאשר נגיע לליל ראש השנה, לתקיעת שופר, לליל יום כפור, לתפילת נעילה, לא יהיה צורך לשים לב איך אתה מתפלל, איך הוא שם מתנהג. אתה יכול להיות בטוח, להתפלל בשקט ובשלוה, מתוך הרגשה בטוחה. הלילה הזה ליל ראש השנה, התפילה הראשונה של תשמ"ח, התפילה הראשונה של יום הדין. לב מי לא יחרד, לב מי לא יתרגש, אין שום צורך להעיר מישהו, לשים לב למישהו. אתה יכול בהחלט

* שיחה ממוצ"ש פרשת וילך, ח"י אלול תשמ"ז. שכתב מקלסת: קובי לוי"ן ישיבת "אור עציון".

להתרכז בתפילתך בבטחון מלא, שכל הישיבה כולה, כאיש אחד, בלב אחד, עומדים בתפילה כמו שצריך. אין עומדים להתפלל אלא מתוך כובד ראש (ברכות פ"ה מ"א). כל חודש אלול הוא שפותח, הוא שהעמיק את המחשבות ואת ההרגשות, ואז אנחנו מגיעים, מתקדמים לראש השנה בכובד ראש אמיתי, ועומדים להתפלל מתוך כובד ראש.

בא ציבור ממקומות שונים, מנוסחאות שונות, אנחנו בכל זאת משתדלים להגיע למכנה משותף, להרגשה כללית משותפת. כשאומרים "שמע ישראל" בכוונה אז אין הבדל באיזה מנהג אתה מתכוון, הכוונה מרכזת את כולם. אתה עומד על יד הכותל המערבי, פתאום "מַגְנֵן" מסוים מתחיל "קדושה". לגמרי לא משנה אם זה מנין צפון אפריקאי, אשכנזי, תימני או נאמר נוסח חסידי כזה או כזה, אתה עומד יחד איתם ואומר "קדוש קדוש", אתה אומר יחד איתם "אמן, יהא שמיה רבא", אתה אומר יחד איתם "ברכו". זה המכנה המשותף לכולם. גם אם יש הבדל ניגונים, אבל הכוונה המשותפת מלכדת.

והיו לנו לא פעם מקרים בשנים האחרונות, שאנחנו אֶךְנֵנו בראש השנה מנין מיוחד נוסח תימן, מנין מיוחד נוסח צפון אפריקה, אם זה מרוקו או תוניסיה. היו בחורים שחשבנו שיתפללו עם חבריהם נוסח צפון אפריקה, עם המנגינות שלהם. והנה אנחנו רואים שהם מתפללים אתנו פה, במנין הכללי. שאלנו אותם: מה קרה? מדוע העדפתם להתפלל אתנו, הלא יכולתם להתפלל עם המנין של העדה שלכם? - לא, הם אמרו. במנין הכללי התפילה יותר חמה, יש יותר כוונה. אז העדפנו את המנין הכללי, אף על פי שידענו ששם מבחינת המנגינות והנוסחאות נרגיש יותר טוב. על הדבר הזה יש לי סיפור. היה לנו פעם בחור מעולה, שלמה יחיא, שיחיה ויארך ימים. בראש השנה הוא השתחרר והתפלל בבית הכנסת של אביו, יחד עם הנוסחאות שלו. בחור יקר כזה היינו מוכנים לשחרר גם ליום כפור. והנה בערב יום כיפור לא ניגש אפילו לבקש שחרור. ניגשתי ושאלתי אותו, שלמה מה איתך? - אתה אומר מנגינות, פיוטים... אז הוא ככה מסתכל עלי. מה?! - ביום כפור לא מתפללים בישיבה? - לאמור, החמימות של התפילה, הכוונה של התפילה, שהוא ידע איך היא בישיבה - זה הכריע אצלו, זה קבע אצלו.

ולזה אנחנו כולנו צריכים לשאוף, שנדע שיש לנו נכס, נכס כללי, נכס קולקטיבי, שככל שאנחנו תורמים לו יותר, אם ה"שמע ישראל" שלך חזק יותר, ושלו חזק יותר, אז זה משפיע על כולנו. אם אתה עומד מרוכז בתפילת שמונה עשרה, זה משפיע על השכינה, זה מחזק אותה ומעודד אותה.

הייתי לפני שנים בחוץ לארץ, בסוף שנת תרצ"ז, הוזמנתי על ידי חברי "בני עקיבא", "השומר הדתי" בפולניה לבקר אצלם. זה היה אחרי ועידה עולמית, אחרי קונגרס ציוני. נסעתי לפולניה, בוורשה, בביאליסטוק, ערים חשובות ששם היו לנו סניפים חשובים מאד של השומר הדתי של בני עקיבא. אבל אמרתי להם: עד ראש השנה אני שלכם, אחרי יום כיפור אני שלכם. תשלחו אותי לאן שאתם רוצים, לסניפים, לקיבוצי הכשרה, אבל בעשרת הימים הללו, מראש השנה עד אחרי יום כיפור, בעשרת ימי תשובה - אני צריך בשביל עצמי. לא יכולתי לתאר לעצמי שאני אהיה בראש השנה לא בישיבה, שאני אהיה ביום כיפור לא בישיבה, בעשרת ימי תשובה לא להיות בישיבה - איך אפשר? - ואז הייתי בראש השנה בישיבת ברנוביץ' - שלש מאות תלמידים. בעשרת ימי תשובה וביום כיפור הייתי בישיבת מיר. מיר בחוץ לארץ היתה הישיבה הגדולה ביותר בעולם (אז) - ארבע

מאות בחורים מבוגרים, ביניהם "אריות" בתורה. הייתי שם בעשרת ימי תשובה או ביום כיפור זו חוויה שלא נשכחת. את המנגינה שאנחנו שרים בקדושה "הוא אלקינו הוא אבינו", הבאתי משיבת מיר. ביום כיפור שמעתי שם את המנגינה. אבל המחשבה, ההרגשה - איך אפשר לא להיות בישיבה בראש השנה, איך אפשר לא להיות בישיבה ביום כיפור.

יש הבדל גדול בין ציבור שמתפלל מתוך הכנה, שחודש אלול עבר עליו מתוך לימוד תורה, מתוך לימוד מוסר, ובין ציבור (בכל מקום - בראש השנה מתפללים), שבערב ראש השנה לוקח כסא או ספסל, עומד עליו גבוה ומוריד מהמדף העליון את המחזור של ראש השנה, מנקה אותו, מנקה את האבק שלו, לוקח את המחזור, מתלבש תלבושת חג והולך לבית הכנסת, וזאת היא ההכנה שלו לתפילת ראש השנה. רבותי, אז זה לא מספיק, אם זאת היא ההכנה, לקחת את המחזור ולנגב אותו מאבק, וללבוש תלבושת של חג, וללכת לבית הכנסת - זה לא מספיק! גם תקיעת שופר, שהיא ודאי משפיעה, אם היא נשארת בודדת, בבוקר שומעים תקיעת שופר, אבל במשך כל היום עוסקים כרגיל, בכל התרבות הרגילה - זה לא מספיק.

וככל שאתה מתכוון יותר טוב, אתה קולט יותר, אז ראש השנה מעשיר אותך. המשל שאנחנו חוזרים עליו מדי שנה: "לדוד ד' אורי וישעי" (תהלים כו.א) אומרים חכמינו ז"ל (ויקרא רבה כא.ד): "אורי בראש השנה, וישעי ביום הכפורים". הנה באמצע בית המדרש יש לנו מנורות תלויות ואין שם נורות, על כן אנחנו רק נעזרים בפלורסנטים ועוד כמה נורות בודדות.

אילו היו בכל אחד ואחד מן הקופסאות האלה נורות חשמליות, היה פה הרבה יותר אור באולם, והיה הבדל אם זו נורה של 50 או 100 או 150. חברת החשמל מספקת אור מספיק, אלא השאלה היא מה אנחנו קולטים. אם אנחנו נדליק בכל מקום ומקום מנורה של 250, יהיה אור גדול באולם. עכשיו, מדוע האור כמו שהוא, בשעה שהיה יכול להיות יותר גדול? - מכיון שלא הכנסנו מנורות, שם לא הכנסנו נורות. לכן האור הוא כמו שהוא. יכול היה להיות פי שנים, פי שלוש כי חברת החשמל מספקת מספיק חשמל.

"לדוד ד' אורי - אורי בראש השנה: הקב"ה מספק אור עצום בראש השנה, והשאלה היא כמה אנחנו קולטים מן האור. אם הלב שלנו פתוח, אם הכינונו כלי קיבול מרובים, אנחנו קולטים הרבה אור. אם הלב שלנו סגור, לא התכונו עם כלי קיבול, יכול גם ראש השנה לעבור בצורה די שטחית, בצורה די רדודה. אם אנחנו רוצים בראש השנה לקלוט הרבה אור, אז זה בדיוק כמו שנרצה שבאולם הזה יהיה הרבה חשמל - תביאו מנורות ונבריג אותם ויהיה לנו הרבה אור. ככל שהמחשבות שלנו, ההרגשות שלנו, תהיינה מסוגלות לקלוט את האור הגדול של ראש השנה, אז הימים הללו "אשרי העם יודעי תרועה, ה' באור פניך יהלכון" (תהלים פט. טז) - כל השנה "באור פניך יהלכון" - מראש השנה ועד ראש השנה. זאת היא העבודה שלנו.

עלינו להתכונן לקליטת האור בראש השנה*

בתפילת עמידה אנחנו מתפללים: "ברכנו אבינו כולנו כאחד יחד באור פניך..." - כלומר בקשה יש לנו מאת ה', שיברכנו באור פניו.

והנה, בראש השנה מובטח לנו אור פניו של ה', שכתוב: "אשרי העם יודעי תרועה. ה', באור פניך יהלכון" (תהלים 99: 8). כלומר, פעמיים בשנה¹ אור ה' מתגלה. ולכן עלינו לנצל זמן זה, שאור ה' גלוי.

ומשל למה הדבר דומה? למדינה שאין בה אור תמידי, אבל בשעתיים ביממה יש אור, ובני אדם פקחים מנצלים זמן זה לסידור כל הדברים שהם צריכים לסדר. והם מתכוננים לכך שיוכלו לגמור כל מעשיהם בעוד יש אור. הם גם ידאגו שבזמן שיש להם אפשרות, יגדילו את האור עד למקסימום האפשרי, את כל מקורות האור ימלאו בנרות.

אבל בני אדם שאינם פקחים לא יזרזו לסדר כל חפצם באור, וכך לא יוכלו לנצל את כל הזמן שהאור קיים. ויש בני אדם שגם ישכחו להכין מקום לאור שיהיה חזק. והנה, מתברר להם פתאום, שהנה חלף עבר הזמן שיש להם אפשרות לסדר חפציהם, והנה הם לא ניצלו לא את כמות הזמן, ולא את איכותו. ועכשיו הם שרויים בחושך, וצריכים לחכות לפעם הבאה שיהיה אור.

זהו המצב בו עומד היהודי כל השנה. הוא מבקש: "ברכנו ה' באור פניך..." - והנה מובטח לו שבשני ימי ראש השנה "אור ה'" בנמצא, והוא יכול לנצלו. אם יהודי פיקח הוא, יכין עצמו לפני ראש השנה, כך שבראש השנה יוכל להנות מן האור במלואו. הוא יתכונן על ידי שיבה, וכל ההכנות הדרושות לקבל את אור ה'. הוא ינצל את כל הזמן העומד לרשותו, ואת גודל הימים.

אבל בני אדם אחרים ידחו את ההכנה מיום ליום. והנה, בסופו של דבר יתברר להם שהם אחרו את המועד להכנה. וכך לא ניצלו היטב את הזמן שניתן להם. ויהיו כאלה, שלא רק שלא הכינו עצמם, אלא באותם ימים לא עסקו בדברים שהימים ראויים להם. ועכשיו עברו הימים, ושוב הם עומדים מאחרי הימים בהם "אור ה'" נתגלה" ויש באפשרותם רק לחכות לשנה הבאה.

ולכן עלינו ללמוד להכין את עצמנו לימים הגדולים, בכדי לידע איך לנצל אותם עד המקסימום האפשרי.

* סיכום השיחה במוצש"ק פרשת כי תבוא. רשם נתן נחמני.

1 כלומר, בשני הימים של ראש השנה, וכפי שמובא בהמשך בפיסקה המתחילה: "זהו המצב" - המעני

כיצד יתכוננו בחורי הישיבה לקראת ראש השנה*

מי שטרם בערב שבת יאכל בשבת. מי שלא טרח בשבת מהיכן יאכל בשבת? (עבודה זרה גא)

המצב הפוליטי מעורר כובד ראש ורצינות, אך בכך לא סגי, עלינו לבדוק בעצמנו האם לא בנו האשם. אדם רגיל לחפש חסרונות באחרים אך לא בעצמו, וחכמים הורונו (בבא מציעא קז.ב) : קשוט עצמך ואחר קשוט אחרים.

שיבולת מלאה עומדת כפופה, השיבולת הריקה לחלוטין היא זקופה ותמירה. וכמובן שלמראית עין היפה יותר היא הזקופה, אך למעשה סיבת הכפיפות היא הגרעינים המלאים¹. בחור רציני, באלול עומד בראש כפוף מכין עצמו. משה רבינו הכין עצמו ארבעים יום עד שזכה לקבלת לוחות אחרונים ביום הכפורים, ואף אנו איננו יכולים להתחיל בתפילה חזקה בראש השנה וביום הכפורים. אם השלטנו אוירת רצינות בעצמנו במשך כל החודש, אז נתפלל בראש השנה כראוי. בכפר הראייה סרבו לקבל קבוצת אורחים דתיים לראש השנה. אנשים שלא הוכנו כראוי, תפילתם שונה מתפילתנו, התנהגותם שונה.

אדם שהכין עצמו, הכין כלים מתאימים לקליטת האור, זוכה לאור של ראש שנה מתוך קליטה מלאה. אך מי שנוֹרֵזְתִּי מועטות ועוצמתן קטנה, אף שעבר עליו ראש השנה, לא ישפיע, לא יעבוד, וימשיך כלעומת שבא. לו אשת עובדיה היתה מכינה יותר כלי קיבול, היתה זוכה ליותר שמן (מלכים ב ד.ו).

בחורי ישיבה הם אשר ממשיכים בחינוך עצמי, משפרים התנהגותם באלול ובשאר ימות השנה. אשרינו שזכינו להמנות עליהם. מסירות הנפש של אבותינו היתה למען קיום עם ישראל מתוך חיי יהדות, אך לא למען הנוער הריק הפרוע החי חיי רחוב. אנו שארית הפליטה!! עבור כל אחד מאתנו שולם מחיר גבוה של דורות בסבל וצער. כל אחד הוא עולם מלא (סנהדרין פ"ד מ"ה) אך עלינו למלא עצמנו כראוי. אנו חוליה בשרשרת, ובה במידה שנחזק את עצמנו יהיה בכוחנו להעביר את הרציפות לדור הבא.

* חלק משיחה לעשיית שנאמרה ביב"ע "תקות יעקב" בשדה יעקב

1 ראה מאמר "שתי שיבלים".

מה לך נרדם?

נאמר בעמוס (ג.ו): "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו". בעולם הגשמי קל להבין את הדבר. הולכים שני חרשים ברחוב, ולפתע נשמעת צפירה חזקה. כל אשר לו אזנים בריאות - נחרד; החרשים - ממשיכים בדרכם כרגיל. הם לא שומעים, האזנים חולות. קל להבין, כי כל אחד יודע מה זה חרש ומה זו צפירה. אך בשטח הרוחני - פה צריך מאמץ כדי להבין שיש דברים שאין אנו "שומעים" אף על פי שיש לנו אזנים: "השמן לב העם הזה ואזניו הכבד" (ישעיהו ו.י). ועוד בישעיהו (מב.יח) נאמר: "החרשים שמעו והעורים הביטו לראות". אי אפשר לומר שהוא דיבר אל החרשים והעורים ממש. וכי הם אשמים בזה שאין הם שומעים או רואים!... אלא, דיבר הוא אל אלה שאילו היו מפעילים את כוח רצונם, היו מסוגלים לשמוע! לכן הוא אמר להם: ברגע זה אתם חרשים אבל "שמעו ותחי נפשכם" (שם נה.ג). "אזן שמעת תוכחת חיים" (חשלי טו.לא).

תארו לעצמכם שבחור שלנו נתגלגל בצבא בערב יום כיפור למעוז מסויים שאין בו לא מניין ולא תפילה. הרי זו חוויה איומה. אך, האם נאמר שחסר לו רק ה"ברכו", הקריאה בתורה, "מפטיר יונה" וזהו? - לא, כי, אלא כל החוויה והתוכן המרומם של היום הקדוש הם שחסרים לו. לעומת זאת, אותו בחור שלא הגיע ביום חול רגיל לבית הכנסת, הוא כלל וכלל אינו מזועזע. יותר מדויק - הוא אינו מרגיש: "אזן שמעת תוכחת חיים" - היינו: לתפוס את החיים בעומק, ולא - יהיו חיינו רדודים ושטחיים. לעבור חס ושלום על חודש אלול ללא עומק חוויתי - זה ממש אסון. ואם בחודש אלול אנו מעבירים יום אחר יום ללא רכוז נפשי, הרי אנו מרדדים במו ידינו את מה שיכול להיות גדול ונשגב - "שמעו ותחי נפשכם".

ההכנה, ה"הכון לקראת אלקיך ישראל" (עמוס ד.יב), אין היא דבר נפרד. יש הכנה כאמצעי ויש הכנה כתכלית. בהכנה עצמה לימים נוראים - אתה כבר מרגיש את כל אותה הגדלות, את עומק החוויה.

הרמב"ם בהלכות שופר (א.א) אומר: "מצות עשה של תורה לשמוע תרועת שופר בראש השנה, שנאמר (במדבר כט.א) 'יום תרועה יהיה לכם'". ובהלכות תשובה (פרק ב הלכה ד) מביא הרמב"ם טעם למצוה זו¹. זהו אחד מהמקרים הנדירים שלי"משנה תורה" מוכנס טעם למצווה. נראה שהסיבה לכך היא שיש כאן רמז ברור לאדם: "עוררו ישנים מתרדמתכם". הישן - הוא אותו החרש. מסתובב בחור, מדבר, מתווכח, אוכל ושותה - והרמב"ם "פוסק": הוא ישן! ומוכרחים להעיר אותו.

ביקרתי אתמול בשיבת "אדרת" בבת-ים. בשעה 7:10 אמרתי להם: כולם מאזינים עכשיו לחדשות ומרוכזים בשיחות ב"קמפ דייד". אני שמח שראש הממשלה משתמש בשם "מחנה דוד".

* שיחת הרב בסדר ערב, ה' באלול תשל"ח. כתב ושלח הרב זהר מיכאלי.

1 "אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו. כלומר עורר ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם.

וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם" (רמב"ם הל' תשובה ג.ד).

הוא רואה עצמו כדוד בפני גלית. ולדברים כגון אלו כבר נאמר: "אם תחנה עלי **מחנה** לא יירא לבי" (תהלים כז.ג.)! לכן, היהודי המאמין בקב"ה, שהבטיחנו: "כל כלי יוצר עליך לא יצלח" (ישעיה נד.ז), ו"כי תעבר במים אתך אני" (שם חג.ב) - אין לו לחשוש כלל. וכי "קמפ דויד" חמור יותר מן המצבים **שעמדנו** בהם בעבר? ... אך את זאת צריך "לשמוע" ולהרגיש.

העֵנֶר, גם בראותו את הפסוק וגם באומרו אותו - אין זו ראייה ואין זו שמיעה. צריכים אנו לשאוף לדרגה כזו, שבאומרו פסוק מסויים, נחיה אותו. דוד המלך העיד על עצמו: "ואני תפלה" (תהלים קט, ד) - זהו ביטוי עצום. מענין שדוקא ספר תהלים, ספר התפילות, תורגם הרבה יותר משאר ספרי התנ"ך, והתקבל אצל אומות העולם. כי דוד לא השמיע מליצות סתם. הוא ביטא את כל כולו, את כל הווייתו, בכל המצבים.

כשאומרים פסוק וחיים אותו, ממלא הדבר את הנפש ומרומם את הנשמה. בראש השנה - רובו של היום מוקדש לתפילה; ביום כיפור - כל היום, ולמי שתפילה בשבילו זה רק ביטוי שפתים - הדבר קשה מאד. אולם כשהתפילה היא ביטוי ממעמקי הלב, ולפני ראש השנה עסקת בנושאים שפיוטי המחזור נותנים להם ביטוי, אז לא רק שלא מתעייפים, אלא תפילות ימים נוראים נותנות לך תוכן רוחני, שמרומם אותך **כל השנה**! זהו פירוש "ואני תפלה" - שכל מהותך נכנסת לתפילה.

חברים, מוכרחים לגשת לנושא בכל הרצינות. נגמר ה"חופשי", הנופש הארוך. מתכוונים לשנה חדשה. אנחנו, הקולקטיב, כל הציבור. איש לאחיו יאמר חזק (על פי ישעיה מא,ו). כשעומדים סביבך חמישה בחורים ומתפללים - זה עוזר. "ומקבלין דין מן דין" (תרגום יונתן לישעיה ו.ג.).

ימים גדולים אלו, ימים נוראים - הרי זו **מתנה** מהקב"ה לעם ישראל. וצריך לדעת לקבל יפה את המתנה הזאת. ה"חִקְשׁוּת" היא כפיות-טובה. משל למה הדבר דומה? - לתזמורת מצויינת המנגנת ניגונים מרניני לב, ואתה הכנסת צמר גפן לאזניך, ואינך שומע... אל נהיה "כפויי טובה".

"ה' אורי" (תהלים כז.א) - בראש השנה (ויקרא רבה כא.ד). הקב"ה נותן לנו כל כך הרבה אור, שומה עלינו לקבל אותו, לקלוט אותו. ר' יונה פותח את ספרו שערי תשובה בהדגשת החסד, בטובה שעשה עמנו הקב"ה בהעניקו לנו שערי תשובה. בל נכפור בטובה זו!

בראש השנה מתפללים אנו "זכרנו לחיים" - הכוונה היא לחיים שהקב"ה רוצה אותם - "מלך חפץ בחיים". כאשר פועל בך ה"ויפח באפיו נשמת חיים" (בראשית ב.ז), בזה רוצה הקב"ה. על חיים כאלו אנו מתפללים.

"ותן בלבנו בינה להבין ולהשכיל, לשמוע וכו'" (מתוך ברכות קריאת שמע). לשמוע כתוב **אחרי** להבין ולהשכיל! כי ללא הבנה והשכלה - אין שמיעה. אחרי ההבנה באה השמיעה, ואז ניתן "ללמוד וללמד לשמור, לעשות ולקיים!"

משימת בני הישיבות: לקדש שם שמים בכל דרכיהם*

וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך (דברים טז)

הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה אינו פותח דבריו בחייבים בתלמוד תורה, עשיר עני וכו', כפי המסתבר, אלא, "קטן - אביו חייב ללמדו תורה". ההתחלה היא דוקא מהבן ולא מהאב, מבעל החיוב האישי, מדוע?

גישה חינוכית נאמרה כאן, כיצד ליצור אצל האדם רצון לתלמוד תורה. האדם לכשעצמו שוקט על שמריו ומוצא סיפוק בעצמו. אולם כדי לעורר ליתר תלמוד תורה, מדגישים לו את הבן, הנכד. האם בטוח הינך שמצבך יעבור כולו לבן או לנכד? בה במידה שתתעלה בעצמך פי שניים - תחנך בן, פי שלוש - תחנך נכד. ואז נוצר מתח אישי ללימוד ולהתקדמות אישית למען הדור הבא.

הורי תלמידי ישיבות בני עקיבא לא כולם למדו בישיבות, אם כן מדוע שלחום לישיבה? - הואיל והבינו את מצב הדור, שלמען שמירת שלמות הבנים, ברוחניותם, רק באהלי תורה יצליחו בזאת. לתלמידים מה"שומר הצעיר" הוסבר שעדיין קיים חסרון בישיבותינו, הן אינן כוללות תלמידים מבני הקיבוצים החילוניים.

תלמידינו הם כח מטפח ומקרב בחיותם בצבא, בעלי תשובה רבים הגיעו להתעוררות הראשונה בעקבות פגישות עם בוגרינו. עלינו, בזמן הלימוד, לדעת את האתגר העתיד לעמוד בפנינו ולהתכונן לקראתו, לדעת שלא רק ציונים באנו לקבל ולהשיג, אלא לעלות ולהתעלות בתורה ויראת שמים באנו.

אנו, אשר בימים אלו איננו חיים באווירה של חודש ספטמבר, מתוך תכנון הפיקניק של ראש השנה. אנו, הזוכים להסתופף בצל אהלה של תורה, עלינו לא יעברו הימים הנוראים מתוך קלילות, אלא מתוך הכנה ראויה לקראת ימי הדין. ואילו אחינו, שעדיין לא טעמו טעמה של עריבות התורה, רחמנות עליהם, תינוקות שנשבו אלו.

אנו מתוך התנהגותנו, תפילתנו, יכולים לקדש שם שמים, ליצור מצב של "וראו כל עמי הארץ (וגם היהודים שעדיין הם בבחינת "עם הארץ") כי שם ה' נקרא עליך". אם ברחוב, בצבא, נקעו שאנו נכונים לכל תפקיד אחראי, ומתנדבים למשימות, אזי נזכה לקרב. אך זה מחייב תשומת לב והתבוננות מתמדת.

* שיחה ביב"ע "פרחי אהרן", קרית שמואל חיפה. כד אלול תשל"ז.

”אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון” (תהלים פט.טז) - מה פירוש ”ה' באור פניך יהלכון”? - בתפילה אנו אומרים ”כי באור פניך נתת לנו ה' אלוקינו תורת חיים...” - אור פני ה', תורת חיים...וצדקה וברכה וכו', הם האור שהאיר לנו, ולאורו נלך. יש הבאים לבית הכנסת ותנו לא, הם שומעי תרועה בלבד, אולם לא יודעי תרועה. נשתדל לנצל ימים אלו למען נאיר באור ה' וישעו¹, ומתוך ימים אלו תוצא כל השנה כולה. אני מאחל כתיבה וחתימה טובה לראש הישיבה, לרמייס ולכל אחד ואחד מכם.

בתפילה ליד הכותל

1 עפ"י ויקרא רבה כא.ד: "ה' אורי - בראש השנה, וישעי - ביום כפורים".

על ה"שביעית" ועל אחריותה כלפי החדשים*

בכל דור ודור בישיבה - השביעית היא עמוד התנ"ך. החמישית לגמרי חדשה, השישית עדיין רואה את עצמה צעירה כלפי אחרים, שמינית עם רגל אחת בחוץ, עמוד התוך - זו השביעית. היא היא הציבור המרכזי, ותיק בישיבה, יודע סדרי הישיבה, ויש לפניו שנתיים.

רוב תלמידי השביעית מודע שהשביעית רואה באמת את עצמה כאחראית לישיבה ואחראית לסדרי הישיבה, כעמוד התוך של הישיבה. וידיעה זו, שהשביעית רואה את עצמה אחראית לסדרי הישיבה, זה ענינו - לא ענינו של מישהו אחר, ענינו של כולנו, הכל מתנהג בסדר, השלכה של אחריות על כל הצדדים ועל כל הפינות בכל שטח.

דיברנו בצוות ההדרכה שלנו, שאנו נחדש דבר שהיה בישיבה: מושג של "חונכים", של תלמידים מהשמינית ומהשביעית, שבצורה מסודרת אימצו לעצמם קבוצה של תלמידים מהחמישית ומהשישית, וביחד עם המדריכים, ה"חונכים" טיפלו בתלמידים, וזה עזר הרבה מאוד. אם ירצה ה' יקבעו השמות הקבועים, אבל האמת היא, שכל השביעית כולה חייבת לראות את עצמה שביעית של "חונכות". ביחוד השנה, שאינני יודע בדיוק איך זה קרה, שהישיבה קיבלה מספר גדול של שישיסטים ושל חמישיסטים. אני סבור שזה לזכות התלמיד, בסופו של דבר יטפלו בו יפה, בסופו של דבר יקבלו פה דברים טובים. אבל בינתיים מוטלת עלינו חובה גדולה להרגיל אותם, להכניס אותם למסגרת. שלא יוצר מצב שמישהו נמצא פה, ובגלל הרעש הגדול והמספר הגדול הוא לא מטופל - זה תלוי במידה מרובה בכס.

אם אתה הולך על פני הגבעה ורואה בחורצייק עם פנים המביעות מצב רוח נכאה, תיגש אליו ותשאל אותו: מה יש! האם אתה יכול לעזור לו? בערבים, אפשר להכנס לחדרים, לשאול: חבריה - איך אתם מרגישים? אתם רואים, יש כאלה שמתגעגעים הביתה, והרי רק לפני שנתיים, גם אתם התגעגעתם. היו כאלה שהיה להם אומץ לא לספר לאף אחד, ובלילה היו מזילים דמעה. לא סיפרו את זה לאף אחד. היו כאלה שלא היה להם אומץ, אבל בסופו של דבר, כולכם נמצאים פה, מחייכים ומרגישים טוב - עברתם את הדרך. מחר יגיע הציבור של החמישית והיו חבריה עליזים ושמחים, וגם כאלה שהנם מפוחדים, פעם ראשונה מחוץ לבית - להם אפשר להגיד מילה טובה.

אתם יכולים להפיג בהרבה את המתח, הפחד - "אל תפחד, גם אני עברתי את זה, הכל יהיה בסדר. אם תהיה לך בעיה, פנה אלי ואני אעזור לך - אל תהסס. אני גר בחדר זה וזה, בפנימיה זאת וזאת, פנה אלי, היום בלילה תבוא, אין בעיה". דיבורים כאלו, תשומת לב כזאת, תתרום הרבה מאוד. אם יש באפשרותך גם לתת עזרה ממשית: אתה רואה שבחור מתקשה במשהו - "מה היה לך? - בוא אלי ואלמד אותך את הגמרא הזו, אני אשב אתך קצת. היתה לך היום בחינה? - נכשלת? - בוא נראה מה אני אוכל לעזור לך...". ברוך ה' שהישיבה שלנו משוחררת מהספחת של "אליפיים", "בטיחים", "גימילים" ו"דליתים" - נגע זה כרגע מחוץ למחנה שלנו, מחוץ לגבעה שלנו. "תלמידים מהחמישית". בבקשה, כשאתם באתם דיברנו על זה. המילה "תמוש" לא תזכר ולא תכתב, אין

* שיחה לתלמידי השביעית, שהגיעו יום אחד לפני תלמידי החמישית, אלול תשנ"ד.

אצלנו "חמשושים". יש אצלנו תלמידים מהחמישית - אחים קטנים שבאו אלינו, ואנחנו אחים גדולים, מתגייסים כולנו לעזור להם. כאשר אתם יודעים היטב, שגם בבית רבים קצת, אבל בחוץ - האח הגדול שומר על האח הקטן, כך היא דרכו של עולם. ילדים יוצאים מהבית, הם בחוץ - תשמור עליו, תחזק אותו, תעודד אותו - זוהי מצות עשה שהזמן גרמה. בשבוע הבא עלינו לטובה, אתם כולכם מתגייסים לקלוט יפה יפה את החמישית, בשעה טובה ומוצלחת.

* * *

ועכשיו קצת לעצמנו, הבה נקוה שהשנה יהיה יותר קל - כל ראש השנה מלבד ראש השנה שלפני שנה - הייתי רגיל לומר: אני בא לראש השנה נקי מכל חטא ועוון - היסורים של ערב ראש השנה כיפרו על הכל. צלצולי הטלפון של אמהות שנשחרר את הילדים הביתה. המכתבים, הביקורים של הורים שיודעים לחיך, זה גורם כל כך הרבה סבל - כל כך הרבה יסורים. זה ממש מפרק את הישיבה. יש פדיון בן, ושם סבתא מגיעה מאמריקה, ושם בא האבא ממילואים, ושם דוד מתגייס, עשרים וחמישה נימוקים שאפשר למנות, שבגללם צריך לשחרר תלמידים מהישיבה, אילו היו נענים לעשרים וחמישה נימוקים - לא היה נשאר בישיבה שריד אחד, בקושי מנין. אני מדבר על דרך הקיצוניות. הגזמה.

אבל אתם גם כן צריכים לעזור בענין הזה - תלמיד שלא היה בישיבה - קשה מאוד להסביר לו, גם להוריו קשה: "מה, ראש השנה אצלנו, בבית-הכנסת שלנו לא בסדר?" - לך תסביר להם שהישיבה זה משהו אחר. ותפילה של ישיבה זה משהו שונה. עשרות תלמידים בכל השנים אמרו לנו אחרי ראש השנה: "אה ... עכשיו אנחנו מבינים", במקרים מסוימים הודו - "תודה שלא שחררתם אותי", בפירוש כך - "תודה שלא שחררתם אותי". במקרה אחד בצום גדליה, ניגש אחד, לחץ את ידי. בערב ראש השנה ב- 12:00, הגיע אלי הביתה לבכות - "לא שחררו אותי". הוא הרגיש שזוהי תפילה שונה לגמרי, אוירה שונה לגמרי.

הורים יקרים, תבינו! אתם מבינים את זה טוב - יש הבדל גדול בין אנשים שחיים בחודש **ספטמבר** לאנשים שחיים בחודש **אלול**. תצאו מחר לרחוב ותשאלו "איזה חודש היום?" - יגידו לכם ספטמבר! תכנסו לישיבה ותשאלו איזה חודש - התשובה היא: חודש אלול! יש ישיבות שאתה יכול להרגיש שזה חודש אלול בישיבה: רצינות, כובד ראש, לימוד מרוכז, תפילה מרוכזת. אנא בחורים! לא מחר, אבל בהמשך תצטרכו לעזור לנו לשכנע שישיסטים חדישים, חמישיסטים רצינים, שישתדלו להשאר בישיבה ורק ירויחו מזה. חודש תשרי - "ירח האיתנים" (מלכים א' ח.ב), מעניק לנו איתנות רוחנית, כוח רוחני, עוצמה רוחנית, וייתכן שיש הורים שאתם יודעים יפה יפה שגם ינסו ללחוץ עליכם. תתחילו כבר עכשיו להכין אותם לזה: "פעם לפני שנה הייתי בבית, לפני שנתיים הייתי בבית, הפעם אני רוצה להיות בישיבה". כל אחד לפי סגנונו, לפי הדרך שיכול להסביר, יסביר את זה.

* * *

ומעניין לעניין - פעם נהגו הרבה לשלוח אגרות של שנה טובה. בשנים האחרונות עושים את זה דרך הטלפון, אבל לא כל אחד יכול לעמוד בהוצאות. גלויה זה הרבה יותר זול, אנא - זה כבר שייך למצוות שבין אדם לחברו. שב בחדר שלך וסדר רשימה של דודים, של דודות, של בני דודים, של

ידידים קרובים למשפחה, במיוחד קרבה מיוחדת, כמה זה יהיה יפה שהם יקבלו מכם גלויות ברכה, גלויה של הישיבה או גלויה אחרת. זה נימוס, זה יחס, זה תשומת לב, זה מוסיף הרבה לקשרי המשפחה או לקשרי הידידות.

אנא, שימו לב לדבר זה בצורה מסודרת, שלא תשכחו מי הם הדודים שאתם עומדים בקשר יותר טוב, מי בני הדודים, יותר קרובים או יותר רחוקים - כל אחד יודע בדיוק. או שכן טוב, או בן של שכן נמצא בצבא, בראש השנה יחזור ממילואים, וימצא גלוית-ברכה. כל אחד ואחד יכול לסדר לו רשימה חדשה של אלה שהוא רוצה לברך אותם, ותעשו זאת בהקדם. גם בשביל הדואר - טוב שתעשו זאת בהקדם, מפני שיש לחץ יותר מדי גדול בדואר.

ולפעמים אתה שוכח שאתה כבר לא ילד בן שלש-עשרה, והדוד לא חיכה לקבל ממך גלוית ברכה, או שכן הדוד לא חיכה לכך. אתם כבר בוגרים ויש אליכם יחס אחר, אחריות אחרת, אנא תחשבו - תעשו את הדבר היפה הזה. זה ענין של נימוס, של כבוד, הידוק קשרי המשפחה, קשרי הידידות.

בחורים, ברוך ה' שכל ישיבות בני עקיבא בכללם זכו להישגים חשובים מאוד בחינוך: לתורה, למצוות, ולמעשים טובים גם יחד, היום כבר כותבים על זה חיבורים, עבודות, הערכות, אבל יש עוד הרבה מה לתקן, ובאופן מיוחד מה שאומר הביטוי בתנ"ך (שמואל ב י"ד) "בלבתי ידח ממנו נדח".

לצערנו יש אחוז קטן של תלמידינו, אשר הסטטיסטיקות מגלות, שאחרי הישיבה סטו מן הדרך. כאן יש נקיפות מצפון - האם באמת סטו מן הדרך, מפני שכל המאמצים שלנו לא הועילו, או מפני שלא הקדשנו להם מספיק מאמצים? אילו טיפלנו בהם יותר, ההיינו מצליחים בדבר הזה? - בוודאי חייבים לשאול את עצמם הר"מים, המחנכים הדגולים, אבל גם הציבור כולו מותר לו לשאול את עצמו: אם גיליתי בחור, חבר שלי, לא רציני - תפילתו לא בסדר, עשיתי משהו בכדי לדבר איתו על זה? לחזק אותו? היו אפילו מקרים טובים שבחורים רציניים ניגשו אלי ואמרו לי: "תשמע, אולי תזמין לשיחה את פלוני, הוא בחור טוב, מבית טוב, אבל כנראה התחבר לחברים, אני מרגיש שמשהו פה לא בסדר - תשוחח איתו". עשיתי את זה ברצון רב, החבר הטוב, חס ושלום, לא בא להלשין לפני, הוא בא להזעיק אותי לעזרה. עשיתי את זה ברצון רב, כי מפי החבר ידעתי איך לדבר איתו, ולא לנוזף בו יותר מדי. בחור טוב מיסודו, לומד יפה, אבל יש לנו בעיות כאלה שבחור נוסע הביתה, נמצא בחברה לא סימפטית, החברה בכל זאת מזעזעת לפעמים, משפיעה משהו. החברה כולה יכולה לתרום כאן הרבה מאוד, גם שיחה טובה שלך. ככה תמצא זמן מתאים - טיול קצר, שיחת נשמה, שיחת-נפש יכולה לתרום.

אנא בחורים, עשו זאת במיטב העדינות. אף אחד לא אוהב שמישהו מלמעלה מטיף לו מוסר, אבל אפשר, אפשר לדבר איתו בידידות, בצורה חברית - הוא מרגיש שאתה רוצה לעזור לו. הוא מקבל את הדברים. אנא בחורים, נשים לב גם לדבר הזה, ומי שצריך חיזוק, נשתדל לחזק אותו, לאמץ אותו, הקבי"ה יחזק את כולנו שנגיע לראש השנה וליום הכיפורים כהלכה, ויתקיים בנו: "תִּיָּנוּ מִיָּמִים, בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי יִקְמְנוּ וְנָחִיָּה לַפְּנִי" (הושע ו.ב).

נכתב ונחתם כולנו בעזרת השם לשנה טובה, שנת שלום ושלוה, שנת הרמת קרן התורה, קרן ישראל, קרן העולם כולו שזקוק לישועה גדולה.
העולם כולו זקוק לישועה, נתפלל כולנו על העולם כולו הזקוק לישועה.

יש לפתוח את שנת הלימודים בראש חודש אלול*

לכבי'...

אחדשה"ט,

...אמנם תמהתי מאד על קביעת תחילת הלימודים בישיבה ביום ה' באלול. אני נאבק רבות עם כמה מישיבות בני עקיבא, שבגלל קשיים עם המורים התיכוניים, הן מנסות לקפח את תחילת אלול. כי עלינו להחדיר לתודעת התלמידים, את המושג "אלול" כראוי. וביחוד כשגם תאריך ג' באלול קובע ברכה לעצמו, ברכת כהן מאור עינינו, הגראי"ה קוק זצ"ל.
אמנם הוסבר לי שהנימוק הוא מפני שהמבוגרים יחזרו רק אז מצה"ל, ועד שובם לא תוכלנה החברות להסתדר. ואכן זו טענה, והקשיים נראים לעין - ואף על פי כן שקול ענין תחילת אלול וג' אלול, שיעשו מאמצים להתגבר על הקשיים. ואין לי ספק כי ניתן להעזר בכחות הוראה-הדרכה, לבל יחסר המזג (עפ"י שיר השירים ז. ג), ויכירו וידעו כי בישיבה נשמעת רינה של תורה מראש חודש. הנני מצפה לתשובתך החיובית, ומאחל נופש והתרעננות בנועם ה' עליך סלה.

והיה זה שלום,
בכבוד ויקר,
משה צבי נריה

* קטע ממכתב. ס"ו אב תש"ל.